

rano knjižnice uporabljata inštitut tudi za take prireditve, kot so slovesnosti ob podelitvah nagrad, javne razprave itd.

Švedske knjige za otroke tekočega leta so redno razstavljene, dva založnika pa imata možnost, da razstavljata izbore svojih najnovejših naslovov.

Stalna zgodovinska razstava je v sobi, imenovani po Lennartu Hellsingu, enem najuglednejših švedskih pesnikov za otroke, ki je inštitutu daroval veliko zbirko zgodovinske vrednosti.

Inštitut pripravlja tudi obsežne razstave tudi v sodelovanju z drugimi ustanovami.

Publiciranje

Inštitut od leta 1977 izdaja glasilo *Barnboken: Svenska barnboksintitutets tidskrift*

(Knjige za otroke), ki izhaja dvakrat na leto. Vsebuje poročila o dejavnostih inštituta kot tudi preglede in ocene strokovnih del, razprave in članke. Še posebno pozornost posveča najnovejšim izledkom na področju mladinske književnosti v Skandinaviji. Med švedskimi časopisi s področja otroške kulture je *Barnboken* tisti, ki goji znanstveni in raziskovalni pristop. Od leta 1981 ima tudi povzetek v angleščini.

Serijska *Znanstvena dela pri Švedskem inštitutu za mladinsko književnost* izhaja v sodelovanju z različnimi švedskimi založniki. Serija vsebuje monografije in raziskave s področja mladinske književnosti. V njej je izšla večina švedskih doktorskih disertacij o mladinski književnosti, ki imajo vse povzetke v angleškem ali nemškem jeziku.

Breda Mahkota

KATEGORIJE KNJIG ZA PRIZADETE OTROKE

Dokumentacijski knjižni center IBBY za prizadete otroke v Oslu, ki v mednarodnem merilu zbira in hrani knjige za prizadete otroke, pripravlja tudi katalog z anotiranimi seznama teh knjig. Pripravljenci kataloga pri izbiri knjig upoštevajo predvsem duševno prizadete otroke, otroke s poškodbami vida, slušno prizadete in otroke z več prizadetostmi. Ti otroci so večkrat tudi govorno prizadeti, kar je posledica njihove osnovne prizadetosti. Izbor ne vsebuje literature, namenjene neprizadetim otrokom z jezikovnimi težavami ali splošnimi bralnimi težavami. Izbrane knjige pa so lahko primerne za kate-regakoli otroka, ki potrebuje vzpodbudo pri razvijanju svojih jezikovnih in bralnih sposobnosti.

Mnogo prizadetih otrok lahko uporablja običajne slikanice, če te ustrezajo posebnim potrebam. Tovrstne knjige predstav-

ljajo bazo knjižne zaloge za veliko število prizadetih otrok. Pomembno je tudi dejstvo, da jih lahko skupaj uporabljajo prizadeti in neprizadeti otroci.

Vendar pa veliko prizadetih otrok teh običajnih knjig ne more uporabljati, zato potrebujejo posebej pripravljene oziroma oblikovane knjige. Teh pa je v mednarodnem merilu razmeroma malo.

Katalog nas seznanja s splošnimi in posebnimi ali prirejenimi knjigami, knjižnemu gradivu pa je dodanih še nekaj primerov neknjižnega gradiva. Poseben poudarek je namenjen slikanicam. Knjige so izbrane po literarnih in umetniških standardih in po kvaliteti vzpodbud za razvijanje jezika ter bralnih sposobnosti.

Knjige v katalogu so razvrščene po kategorijah in so anotirane. Vsaka od teh kategorij je predstavljena z uvodnim komentarjem.

Običajne slikanice

Vsak otrok in mlad človek ima pravico do doživetja in uživanja knjig in do priložnosti, da se nauči brati.

Preden se naučimo govoriti in kasneje brati ter pisati, moramo razumeti pojme in pomen besed. Znati moramo tudi ločevati različne oblike, da lahko razpoznavamo črke. Otroci s poškodbami vida in sluha, duševnimi prizadetostmi in otroci, ki živijo v slabih kulturnih razmerah, so velikokrat jezikovno prizadeti in bodo potrebovali posebno stimulacijo za jezikovni razvoj. Razen tega imajo tako duševno prizadeti otroci kot tudi otroci z delnimi okvarami vida običajno težave pri tolmačenju slik.

Seveda knjige ne morejo nadomestiti realnosti. Samo predmet, ki ga držiš v rokah, čutiš, okušaš, morda vonjaš, slišiš in vidiš daje najboljše osebno izkušnjo in razumevanje. Vendar pa predstavljajo slikanice prijetno in enostavno sredstvo, ki pomaga razvijati jezik, če opisujejo primerne predmete in situacije in so oblikovane v skladu s posebnimi potrebami prizadetega otroka.

Samostojno učenje raznih opravil je za prizadetega otroka navadno počasen in naporen proces. Če gleda ilustracije, ki prikazujejo vsakodnevne dejavnosti in osnovne spretnosti, pa bo razbral znane situacije in bo morda hotel napraviti te stvari sam.

Prizadeti otroci običajno potrebujejo več časa in več vzpodbude, da razumejo pomen vsakdanjih besed. Zato potrebujejo slikanice, ki predstavljajo te besede in pomen, številke, barve, oblike, nasprotja in predloge.

Ilustracije s taktilnimi elementi, kot so poklopki, ki jih otrok pridviguje, vzpodbujajo smisel za otip in radovednost ter domišljijo. Tovrstne knjige pa naj bi bile precej enostavne in trpežne.

Prizadeti otrok je mnogokrat osamljen in dobi manj informacij kot drugi otroci. Zato so pomembne slikanice, ki opisujejo svet okrog nas in informirajo o družbi in ljudeh. Ilustracije v takih knjigah lahko

pomagajo prizadete otroke pripraviti na bodoča doživetja ali vzpodbujajo pripovedovanje o svojih izkušnjah.

Otroci želijo razumeti, kaj se dogaja okrog njih. To je še posebej bistveno za jezikovni razvoj. Otroci, ki sami niso sposobni postavljati vprašanj, potrebujejo knjige, v katerih jim ilustracije pomagajo razumevati zveze med vzroki in učinki.

Slikanice, ki sporočajo čustva (jezo in veselje, ljubezen in skrb) so posebej primerne za jezikovno zaostale otroke, ki se niso sposobni izražati v običajnem jeziku.

Enostavne fantazijske zgodbe vzpodbujajo domišljijo in prijetno doživljanje. Važno je, da te zgodbe ne vzbujajo strahu in da otroka ne zmedejo. Nekateri otroci ne bodo nikoli mogli brati ali pa lahko berejo samo zelo kratka in enostavna besedila. Nekateri ne bodo nikoli govorili. Tisti, ki niso sposobni brati besedila, pa morda lahko »berejo« slike ali včasih preprosto besedilo v slikanicah. Otroci, ki ne morejo govoriti, se bodo morda lahko sporazumevali s pomočjo slik. Stalno potrebujemo tudi slikanice, primerne za mlade in odrasle. Te knjige naj ne bi bile preveč otroške. Čeprav je lahko intelektualna raven precej nizka, se izkušnje in interesi lahko skladajo s starostjo.

Izbrane so v glavnem slikanice z »lahko razumljivimi« ilustracijami. To so realistične slike z jasnimi barvami in kontrasti brez begajočih podrobnosti, predstavljajo pa znane predmete, prizorišča, situacije in občutke. Če gre za zgodbo v slikah, mora biti preprosta in naj omogoča identifikacijo. Zgodbo naj bi bilo mogoče dojeti s samim gledanjem slik.

Slikanice, namenjene prizadetim otrokom, naj bi bile odraz dejstva, da predstavljajo tako prizadeti kot tudi drugi otroci različne stopnje intelektualnega razvoja, interesov in izkušenj. Ni nam vedno treba izbrati knjige, ki bo »prava«, zavedati se moramo namreč, da je slikanica lahko »delček veselja«, kot glasba, ob kateri lahko uživamo, četudi ne razumemo prav vsake podrobnosti.

Slikanice brez besedila

Nekateri prizadeti otroci imajo težave pri razumevanju logičnega zaporedja dogodkov. Enostavne slikanice jim lahko pomagajo, da bodo razumeli zvezo med vzrokom in posledico. Take zgodbe nudijo odlične predbralne aktivnosti, kot je nizanje dogodkov in napovedovanje izida, opazovanje podrobnosti, pripovedovanje zgodb in razgovor. Kot druge slikanice tudi te spodbujajo jezik in razumevanje.

Otroške pesmi

Poezija je lahko kot glasba. Razpoloženje, ritem, zven besed navdihujejo domišljijo, čustva in misli. Če ne razumemo besed, lahko prisluhnemo poeziji, kot če bi poslušali glasbo.

Uspavanke, pesmice za najmlajše, uglasbene pesmi in otroške pesmi kličejo po telesnem stiku in zaupanju in spodbujajo otrokov občutek za ritem in sposobnost, da se zave svojega telesa. Medtem ko uspavanke pomirjajo, otroške pesmice aktivirajo in stimulirajo razvoj jezika in govora. Te pesmi in rime so pomembne za vsakega otroka, posebno za jezikovno zaostale ter tiste s poškodbami vida in sluha.

Ilustracije z znakovnim jezikom

Besedi »jezik znakov« se nanašata na vse vizualne ali znakovne jezike, ki jih uporabljajo po svetu. Vsak nacionalni znakovni jezik se razlikuje od drugih tako, kot se med seboj razlikujejo govorniki jeziki.

Znakovni jezik zahteva telesno in obrazno mimiko in oblikovanje znakov, da lahko posreduje določen pomen. Vsi ti elementi so bistveni za sporazumevanje in naj bodo po možnosti v ilustracijah z znakovnim jezikom v knjigah poudarjeni.

Mnogo gluhih otrok uporablja znakovni jezik kot svoje osnovno sredstvo komunikacije. Naučiti pa se morajo tudi splošnega jezika dežele. Pomembno je vedeti, da ima

znakovni jezik gluhe osebe svojo slovnično strukturo, ki se razlikuje od govornega jezika. Ameriški znakovni jezik ima na primer drugačen besedni red kot govorna angleščina, danski znakovni jezik drugačen besedni red kot govorna danščina.

Malčki se morajo naučiti osnovnega jezika, preden se lahko učijo brati in pisati drug jezik. Knjige v znakovnem jeziku gluhih otrok so zato zelo pomembne posebno za predšolske otroke, za stimulacijo jezikovnega razvoja.

Priredbe nacionalnega znakovnega jezika poznajo v večini dežel. Znakovna angleščina je na primer priredba ameriškega znakovnega jezika. Ti sistemi znakovnih jezikov so zvesti besednemu redu običajnega jezika. Knjige v znakovni angleščini lahko napravijo angleščino gluhim šolarjem lažjo za učenje. Razen tega lahko pomagajo gluhim in slišočim pri medsebojnem sporazumevanju.

Knjige v prirejenem znakovnem jeziku so lahko primerne tudi za duševno zaostale otroke, ki se lažje sporazumevajo z znaki kot z besedami, in za nekatere jezikovno prizadete otroke, ki uporabljajo znake in besede, da bi se naučili govoriti.

Slikanice, vključene v katalog, predstavljajo različne vrste znakovnih jezikov in ilustracij v znakovnem jeziku.

Jezik znakov in piktogrami

Jezik znakov in piktogrami se uporabljajo za pomoč pri komuniciranju negovorečih otrok. V teh sistemih za komunikacijo predstavljajo besede in pojme slikovni simboli.

Taktilne slikanice

Otrokom s poškodbami vida mora biti ravno tako kot drugim otrokom omogočeno, da uživajo ob slikanicah. Slepici in slabovidni otroci, ki ne morejo brati standardnega tiska in razbirati običajnih slik, potrebujejo knjige z besedilom v Braillovi pisavi in taktilnimi slikami.

Običajne, realistične slike, čeprav v dvignjenem tisku, slepi otrok brez vizualnih izkušenj težko dojame. Če hočejo biti take slike čitljive, morajo prikazovati precej majhne, znane predmete s približno obliko, obsegom in zgradbo, ki jih slepi otrok doživlja v resničnem življenju.

Preproste, abstraktne, simbolične, nefigurativne slike je lažje razumeti, ker zanje navadno niso potrebne vizualne izkušnje.

Tudi knjige za predšolske otroke bi morale imeti besedilo v standardnem tisku in Braillovi pisavi, tako da bi slepi starši ali slepi bratje in sestre lahko knjigo brali naglas. Besedilo v Braillovi pisavi bi moralo biti razvrščeno tako, da se ne bi mešalo s taktilnim slikami in da bi bilo pod besedilom v standardnem tisku, da bi lahko brali slepi in videči otroci skupaj. Čitljivo besedilo v Braillovi pisavi potrebuje tisk in papir visoke kvalitete. Knjige morajo biti spiralno vezane, da so lahko pri branju vodoravno položene na mizo.

Tudi taktilne slikanice razvijajo jezik. Razvijajo tudi čut za otip in spretnost prepoznavanja in tolmačenja oblik in so tako priprava za kasnejše branje knjig v Braillovi pisavi. Taktilne knjige lahko koristijo tudi duševno prizadetim otrokom.

Običajne slikanice z besedilom v standardnem tisku in Braillovi pisavi

Običajne slikanice, ki imajo besedilo tudi v Braillovi pisavi, omogočajo slepim staršem, da berejo slikanico svojemu videčemu otroku. Tovrstne knjige imajo tekst v Braillovi pisavi na plastičnih polah, vstavljenih med slike in besedilo v standardnem tisku, in nato spiralno vezane, ali pa tekst v Braillovi pisavi neposredno na straneh knjige.

Zvočne knjige z zvočnimi ilustracijami

Slepi otrok ima lahko dober besedni zaklad, a zaradi pomanjkanja vizualnih izkušenj velikokrat pride do vrzeli med besednim zakladom in resničnim razumeva-

njem. Slabovidni otroci si predstavo sveta v veliki meri oblikujejo slušno. Zvočne knjige z zvočnimi ilustracijami lahko nudijo slepemu otroku pravo osnovo za asociacije in lahko dajejo informacije, izkušnje in vzpodbude. Razen tega se krepi sposobnost za slušno občutljivost.

Lahko berljive knjige

Otroci z bralnimi težavami le redko mislijo, da je brati lahko in zanimivo. Poznamo pa določene kriterije, ki pomagajo, da jim postane knjiga bolj dostopna.

Knjiga ne sme biti preobsežna, oblikovana pa mora biti tako, da otroka pritegne in da je v skladu z njegovo starostjo.

Trde platnice omogočajo, da ostane knjiga med branjem odprta. Razločen in nekoliko večji tisk kot običajno, kratke vrstice, široki vmesni prostori in robovi pripomorejo k prijetni obliki. Odstavki in poglavja naj bi bili precej kratki in naj bi se jasno ločevali med seboj.

Enostaven, konkreten jezik v sedanjem času in dialogi pripomorejo k lažjemu razumevanju besedila. Izogibati bi se morali prisposodob, ironičnosti in duhovitih domislic. Težke besede je treba razložiti in ponavljati, po možnosti v okviru besedila.

Zgodba naj bi pripovedovala o dogodkih, ljudeh, občutkih in mislih, ki se jih da zlahka razpoznavati. Imela naj bi jasno zgradbo, razvijala naj bi se precej hitro v logičnem in kronološkem zaporedju, vsebovala pa naj bi le zelo kratke opise.

Število likov bi moralo biti omejeno, glavni junaki pa naj bi bili primerno in točno predstavljeni in spremljani do konca zgodbe.

Ilustracije napravijo besedilo bolj privlačno. Razen tega so v oporo besedilu pri razlagi situacij, oseb, težkih besed itd. Biti morajo jasne, lahko razumljive in v skladu z besedilom. V knjigah za bralce s težkimi motnjami naj bi si slike sledile in tako v delčkih ustvarjale zgodbo, ki bi bralcu pomagala razumeti besedilo.

Pomembno pa je poudariti, da morata biti besedilo in ilustracija, čeprav preprosta, literarno in umetniško kvalitetna.

Opisani kriteriji naj bodo le splošno vodilo in se jih lahko prilagaja bralnim sposobnostim in posebnim potrebam posameznega bralca. V katalog so vključeni primeri lahko berljivega gradiva, ki predstavljajo različne bralne in starostne stopnje in različne načine oblikovanja tovrstnih knjig. Izbor se osredotoča predvsem na bralno gradivo za mlade odrasle s slabimi bralnimi sposobnostmi.

Lahko berljivi časopisi in revije

Knjigam so dodani časopisi in revije, namenjene otrokom z bralnimi težavami,

kot tudi nekaj primerov običajnih mladinskih revij, ki spodbujajo jezikovni razvoj in ljubezen do branja.

O prizadetih otrokih

Kadar dajejo knjige o prizadetih otrocih realistično sliko prizadetosti in ne poudarjajo le drugačnosti, temveč prej podobnosti med vsemi otroki, omogočajo identifikacijo in razumevanje.

Katalog popisuje nekaj tipov knjig, ki predstavljajo različne prizadetosti. Nekaj jih je lahko berljivih ali pa jih je mogoče razumeti z gledanjem slik.

Breda Mahkota